Miron Costin

De neamul moldovenilor

MIRON COSTIN

DE NEAMUL MOLDOVENILOR

DIN CE ȚARĂ AU IEȘIT STRĂMOȘII LOR

cca. 1677, publicată pentru prima dată în 1852

Introducere

Lucrare neterminată, păstrată în 29 de copii manuscrise și publicată pentru prima dată de M. Kogălniceanu în 1852, are un caracter savant și o noblețe a ideilor care o va face cartea de căpătâi a Școlii Ardelene.

Predoslovia enumeră scopurile lucrării:

a) afirmarea etnogenezei pentru „lăcuitorii țării noastre, Moldovei și Țării Muntenești și românii din țările ungurești, care toți un neam și odată descălecați sântu”;

b) conștientizarea valorii documentului scris, care rămâne mărturie peste veacuri: „Lăsat-au puternicul Dumnezeu iscusită oglindă minții omenești, scrisoarea…”. Românii trebuie să-și cunoască istoria, „toate alte țări știindu începuturile sale”;

c) dezmințirea ocărilor aduse de unii copiști ai cronicii lui Ureche, ca Simion Dascălul („om cu multă neștiință și minte puțină”) și Misail Călugărul, care afirmaseră că moldovenii sunt urmașii tâlharilor de la Roma exilați în Dacia;

d) refacerea istoriei Moldovei de la primul descălecat, completând astfel cronica lui Ureche;

e) elogiul scriiturii și al lecturii: „… căci nu este alta și mai frumoasă și mai cu folos în toată viața omului zăbavă decât cetitul cărților”.

Opera propriu-zisă este alcătuită din șapte capitole:

I. Prezentarea geografică și etnografică à Italiei;

II. Formarea Imperiului Roman;

III. Înfățișarea Daciei;

IV. Cucerirea și colonizarea Daciei de către Traian;

V. Mărturii arheologice despre originea poporului român;

VI. Mărturii filologice și etnografice;

VII. Încercarea de a completa răstimpul dintre colonizarea Daciei și întemeierea Moldovei.

Predoslovie

Adecă cuvântare dintăi de descălecatul țărâi cel dintăi și a neamului moldovenescu

Către cititoriu

începutul țărâlor acestora și neamului moldovenescu și muntenescu și câți sunt și în Țările Ungurești cu acest nume, români și până astăzi, de unde suntu și de ce seminție, de când și cum au dăscălecat, aceste părți de pământu, a scrie, multă vreme la cumpănă au stătut sufletul nostru. Să înceapă osteneala aceasta, după atâta veci de la discălecatul țărâlor cel dintăi de Traian împăratul Râmului, cu câteva sute de ani peste mie trecute, să sparie gândul. A lăsa iarăș nescris, cu mare ocară înfundat neamul acesta de o seamă de scriitori, ieste inimii durere. Biruit-au gândul să mă apucu de această trudă, să scoț lumii la vedere felul neamului, din ce izvor și seminție suntu lăcuitorii țărâi noastre, Moldovei și Țărâi Muntenești și românii din Țările Ungurești, cum s-au pomenit mai sus, că toți un neam și o dată discălecați suntu, de unde suntu veniți strămoșii loru pre aceste locuri, supt ce nume au fostu întăi la discălecatul lor și de cându s-au osebit și au luat numele cest de acum, moldovan și muntean, în ce parte de lume ieste Moldova, hotarăle ei păn unde au fostu întâi, ce limbă țin și păn-acum, cine au lăcuit mai nainte de noi pe acestu pământii și supt ce nume, scot la știrea tuturoru, carii voru vrea să știe neamul țărilor acestora.

Dzice-va neștene: prea târziu ieste; după sutele de ani cum să voru putea ști poveștile adevărate, de atâtea vacuri? Răspunzu: Lăsatau puternicul Dumnezeu iscusită oglindă minții omenești, scrisoarea, dintru care, daca va nevoi omul, cele trecute cu multe vremi le va putea ști și oblici. Și nu numai lucrurile lumii, staturile șincepăturile țărâlor lumii, ce și singură lumea, ceriul și pământul, că suntu zidite după cuvântul lui Dumnezeu celui puternic. Crezu, din Scripturi știm și din Scripturi avem și sfânta credință a noastră creștinească și mântuirea noastră cu pogorârea fiilui lui Dumnezeu și împelițarea cuvântului lui, cel mai denainte de veci în firea omenească (denafară de păcatu). Scriptura ne deschide mintea, de ajungem cu credința pre Dumnezeu, duhul cel nevăzut și necoprinsu și neajunsu de firea noastră, Scriptura departe lucruri de ochii noștri ne face de

le putem vedea cu cugetul nostru. Să nu pomenim de marile Moisi, carile după 2.400 de ani au scris letopisețul de zidirea lumii, că acela au avut pre însuși Dumnezeu dascăl, rostu cătră rost. Omirân 250 de ani au scris după răsipa

Troadii războaiele lui Ahileus, Plutarhu în 400 de ani au scris viiața și faptele vestitului împăratu în lume, a lui Alexandru Machidon; Titus Livius cursul a toată împărățiia Râmului în 700 de ani și mai bine au scrisu după urzitul Râmului și alți mulți istorici, cercându deamărântul scrisorile, cursul a multe vacuri cu osârdie și cu multă osteneală au scos lumii la vedere istorii.

Îndemnatu-m-au mai multu lipsa de știința începutului aceștii țări, de descălicatul ei cel dintâi, toate alte țări știindu începuturile sale. Laud osârdiia răposatului Urechie vornicul, carile au făcut de dragostea țărâi letopisețul său, însă acela de la Dragoș-vodă, de discălicatul cel al doilea al țărâi aceștiia din Maramoroșu scrie. Iară de discălicatul cel dintăi cu români, adecă cu râmleni, nimica nu pomenește, numai ameliță la un loc, cum că au mai fostu țara o dată discălicată și s-au pustiit de tătari. Ori că n-au avut cărți, ori că i-au fostu destul a scrie de mai scurte vacuri, destul de dânsul și atâta, câtu poate să zică fieștecine că numai lui de această țară i-au fostu milă, să nu rămâie întru întunerecul neștiinței, că celelalte ce mai suntu scrise adăosături de un Simeon Dascălul și al doilea, un Misail Călugărul, nu letopisețe, ce ocări suntu. Care și acelea nu puțină a doao îndemnare mi-au fostu. Câtu mi să pare, bine nu știu, că n-am văzut letopisețul lui Evstratie logofătul, iară cum am înțeles de câțva boieri și mai ales din Niculai Buhuș ce au fostu logofăt mare, pre acestu Simeon Dascăl, Istratie logofătul l-au fătat cu basnile lui și Misail Călugărul de la Simeon au născut, cela fiiu, cestalalt nepot. Și mult mă mir de unde au luat aceste basne, că si Urechie vornicul scrie si el: 45 de ani la domniile cele dintăi, nici o scrisoare nu să afla de lucrurile lor, ce s-ar fi lucratu și nici streinii n-au știut nimica de dânșii, pănă la Alixandru-vodă cel Mare și Bun. Decii au început istoricii leșăști a scrie, mai ales Bielschii și Martin Pașcovschii, pre carii i-au urmatu răposatul Urechie vornicul. Dacă n-au fostu dară dintăi scrisoare în țară și nici streinii n-au știut și nimica n-au scris, de unde suntu aceste basne, cum ca să fie fostu moșii țărâi aceștiia din temnițile Râmului, dați întru ajutoriul lui Laslău craiul unguresc? Și românii acum era în

Maramoroș în zilele acelui craiu, cești dincoace, de unde ieste acum Moldova, iară cei dincolo, unde ieste acum Țara Muntenească, iară în munți, pre Olt, unde și acum să pomenește Țara Oltului și râmlenii cei discălicați de Traian în Ardeal, acum era în Ardeal.

Eu, iubite cetitoriule, nicăirea n-am aflatu nici un istoric, nici latin, nici leah, nici ungur, și viiața mea, Dumnezeu știe, cu ce dragoste pururea la istorii, iată și până la această vârstă, acum și slăbită. De aceste basne să dea seama ei și de această ocară. Nici ieste șagă a scrie ocară vecinică unui neam, că scrisoarea ieste un lucru vecinicu. Cându ocărăsc într-o zi pre cineva, ieste greu a răbda, dară în veci? Eu voi da seama de ale mele, câte scriu.

Făcutu-ț-am izvod dintăiași dată de mari și vestiți istorici mărturii, a cărora trăiescu și acum scrisorile în lume și vor trăi în veci. Și așa am nevoit, să nu-mi fie grijă, de-ar cădea această carte ori pre a cui mână și din streini, carii deamăruntul cearcă zmintelile istoricilor. Pre dânșii am urmat, care vezi în izvod, ei pavăța, ei suntu povața mea, ei răspundu și pizmașilor neamului acestor țări și zavistnicilor.

Și întăi unui Enea Silvie și cu următorii lui; însă acesta istoric nu așa greu nepriietin ieste, cât numai acest nume vlah de pe Fleac hatmanul Râmului că ieste, scrie, unde s-au lunecatu și săracul Urechie vornicul. Credem neputinții omenești.

Iară ieste altul, de neamul său leah, lane Zamovschii, care orbu năvălește, zicându că nu suntu moldovenii, nici muntenii din râmleni, ci trecându pre aicea, pre aceste locuri, Traianuâmpăratul și lăsându slujitori de pază, au apucat o samă de dachi limba râmlenească. Vei vedea apoi și a cuvintelor lui răspunsul și ocara, nu de la mine, ci de la istoricii, povațile mele, la rândul său.

Puternicul Dumnezeu, cinstite, iubite cetitoriule, să-ți dăruiască după aceste cumplite vremi anilor noștri, cânduva și mai slobode veacuri, întru care, pe lângă alte trebi, să aibi vreme și cu cetitul cărților a face iscusită zăbavă, că nu ieste alta și mai frumoasă și mai de folos în toată viiața omului zăbavă decâtu cetitul cărților. Cu cetitul cărților cunoaștem pe ziditoriul nostru, Dumnezeu, cu cetitul laudă îi facem pentru toate ale lui

cătră noi bunătăți, cu cetitul pentru greșalele noastre milostiv îl aflăm. Din Scriptură înțelegem minunate și vecinice fapte puterii lui, facem fericită viiața, agonisim nemuritoriu nume. Sângur Mântuitorul nostru, domnul și Dumnezeu Hristos, ne învață, zicându: Crid'enfenî d'enfiir, adecă: Cercați scripturile. Scriptura departe lucruri de ochii noștri ne învață, cu acele trecute vremi să pricepem cele viitoare. Citește cu sănătate această a noastră cu dragoste osteneală.

De toate fericii și daruri de la Dumnezeu voitoriu

Miron Costin, care am fost logofăt mare în Moldova

Cap I

De Italia

Toate lucrurile, dacă să încep a spune din ceputul său, mai lesne să înțeleg. Și neamul moldovenilor fiindu dintru o țară care să chiamă Italiia, de Italiia și de împărățiia Râmului, a căriia împărății scaunul, orașul Râmul, în dricul Italiei ieste, a pomeni întăi ne trage rândul. Țara Italiei, de aicea de la noi, dreptu spre apusul soarelui ieste, nu așa depărtată de țara noastră, că de la Belgradul carile îl știm mai toți că ieste pe Dunăre, unde cade apa Savei în Dunăre, niguțătorește mergându, cale de 30 zile ieste până la Vinețiia și Vinețiia ieste pre pământul Italiei.

În statul său ieste între mări, ca și Grețiia, adecă Țările Grecești, că dincoace, dispre noi, să închide cu o limbă de mare, care iese din Marea Albă vinețiienii zic acei limbi Colfo de Vineție, adecă limba sau grumazii de Vinețiia să zice și cu alt nume și Marea Adriaticum, marea de Adrie. Iară mării din care iese limba aceia îi zicu latinii Marea Mediteraneum, adecă marea den mijlocul pământului; turcii, grecii și noi zicem Marea Albă. Iară dispre ceialaltă parte, spre apus, îzbucnește iară din ceiași Mare Albă un unghiu de mare, însă nu cu atâta lungime, cum ieste limba aceastalaltă dispre noi. Și pre celalalt unghiu dincolea, ieste Ianua, noi zicem ianovezii. însă dintre acestea îmbe limbi ieste Italiia și în dricul pământului, spre miazănoapte, dincolo, până la hotarăle Franțozului.

Hotarăle ei despre răsăritu, dispre noi, cum s-au zis mai sus, limba de mare și apoi Stiriia, Carintiia, Avstriia, țările împărăției Nemțești; dispre miiazănoapte franțojii, dispre apus Hișpaniia, iară dispre amiazăzi să închide cu marea ce-i zicem noi Albă și totu aceia ieste carea să închide până la Țarigrad.

Grecii zic Italiei cu altu nume Hesperiia, di pe Hesper, steaoa ceia căriia zicem noi luceafărul cel de noapte, că acel luceafăr dreptu peste Italiia apune. Simănătoare foarte cu Țările Grecești, că cum Grețiia să începe din Marea Albă, între mări, până la Machidonie, de o parte cu Marea Albă, carea să întinde până în Țarigrad, de altă parte limba de mare, de care sau scris mai sus, desparte pe Italiia de Țările Grecești, așa Italiia dincoace

cu limba de mare, iardintr-acolo, despre apus, cu unghiul cel dispre ianovezi.

Așa are Italiia domnii împărțite în sine, cum avea și Grețiia într-o vreme, cărora domnii și țări sunt numele acestea: Liguria, Tăscana, Umbria, Sabina, Lațium, de unde ieste limba latinească și de la Latin-craiul, Neapolis, căriia suptu craii Hișpaniei, Calabriia, Apuliia, Romaniia, Istriia, Hetruria, Campania și mai suntu mai mărunte țări, carile trec cu condeiul pentru zăbava.

Iară Grețiia avea țări anume: Acarnaia, Etoliia, Thessaliia, Fochida, Moreia, Arcadia, Elada, Olimbiia, Laconiia, Ahaia, Attica, unde ieste vestitul oraș Athina, Viiotia și iară mai suntu țări mai mărunte. Ieste Țara Italiei plină, cum să zice, că o rodie, plină de cetăți și orașă iscusite, mulțime și desime de oameni, târguri vestite, pline de toate bivșuguri și pentru mare iscusenii și frumusețuri a pământului aceluia, iau zis raiul pământului, a căruia pământii, orașile, grădinile, tocmelele la casile lor cu mare desfătăciune traiului omenescu, nu are toată lumea, supt, ceriu blându, voios și sănătos, nici cu căldură prea mare, nici ierni grele. De grâu, vinuri dulci și ușoare, untudelemnu, mare bivșug și de poame de tot feliul: chitre, năramze, lămâi și zahăr și oameni iscusiți, la cuvântu stătători, peste toate neamurile, neamăgei, blânzi, cu oamenii streini dintr-alte țări nemăreți, îndată tovaroși, cum ar fi cu ai săi, cu mare omenie, supțiri, pentru aceia le zicu gentiloni, cum zicu grecii: celebii, și la războaie neînfrânți într-o vreme, cum vei afla la istoriile Râmului, de vei ceti de dânșii.

Aceia țară ieste acum scaunul și cuibul a toată dăscăliia și învățătura, cum era într-o vreme la greci Athina, acum Padova la Italiia, și de alte iscusite și trufașă meșterșuguri.

Ieste Italiia mai vechie decât Roma, adecă Râmul, și împărățiia Râmului, care s-au urzitu în Țara Italiei după ce au nemeritu de la Troada Antenorși Enea, din carii, Antenor Vinețiia și olatelorei, iară Enea Râmului și împărăției lui începători și rădăcină suntu.

Numele Italiei ieste vechiu, la toate istoriile cele vechi latinești, de pe Ital, craiul lor. Nemții italiianului zicvalios și noao, moldove-nilorși muntenilor, iar așa valios; franțozii italiianului valașhos, noao și muntenilor

valașhos; leșii italianului vloh, iară noao voloșin, iară muntenilor acum s-au luat leșii după apa Oltului și au mai adaos tiparnicii lor o slovă: M, de le zicu molteni, adecă olteanu; ungurii italianului: olașu, iară moldoveanului și munteanului olah. Și Țării Italiei leșii zic Vlosca Zemlea, adecă Țara Vlohului, iară țărâi noastre: Volosca Zemlea.

Caută-te dară acum, cetitoriule, ca într-o oglindă și te privește de unde ești, lepădându de la tine toate celelalte basne, câte unii au însemnatu de tine, din neștiință rătăciți, alții din zavistie, care din lume între neamuri n-au lipsitu niciodată, alții de buiguite scripturi și deșarte. Iară nu numai numele acesta, precum ai înțeles că ieste tot unul, la toate țările, și al tău și Italiei, precum vei înțelege și mai pre largu, la capul deosebi de numele acestor țări, că și turcii și grecii ne zic vlah, ce și dintr-altele te vei cunoaște: obiceiuri, hire, graiul și pănă astăzi, că ești dreptu vloh, adecă italiian și râmlean.

Multe obiceiuri într-acest neam trăiesc a italiianilor, pănă astăzi: așa de oaspeți la casile lor, nemăreți, voioși, și libovnici (nu știu din ce muntenii, o samă, s-au abătut puțintel den aceasta hire), așa la petrecănii, la întrebare unul pre altul de viiață, firea, clătirea. Cine au fost la Italiia, să vază pre italiiani, să ia aminte, nu-i va trebui mai mare dovadă, să crează că un neam suntu cu moldovenii.

în casa noastră au fostu această voroavă, în lași cu un episcop italian, care între alte, foarte pre voia gândului mieu, mi-au zis cuvinte de aceste neamuri, dzicând așa, și era om de înțeles : Mie nu-m trebuiește să mai citescu la istorii de moldoveni, cine suntu; pre o samă de obiceiuri, foarte bine îi cunoscu de unde suntu, așa liubovnici la oaspeți, așa femeile loru să ferescu de vederea streiniloru și să dau în laturi, așa să nu treacă femeia pe dinaintea bărbatului pe drum sau pe cărare, așa toată viiața, în mâncare cu dulceața curechiului, numai acestea sărat, atâta osăbire, aceia și iarna și vara tot verde, nemurat. Toate acestea atocma cu italiienii sunt și a vedere să mărturisește o fire. Cu multă mirare am stătut de mărturia acelui vlădică, de mare aguitoriu istorii mele.

înțelege-vei și din capul care să va scrie din graiul cestoru țări că și limba ieste dovada că în graiul nostru pănă astăzi sunt cuvintele, unile letinești, altele italienești. Să miră un historic anume Cavație, dzicând: De

mirat lucru ieste că limba moldoveniloru și a munteniloru mai multe cuvinte are în sine râmlenești, decât a italienilor, măcară că italianul tot pre un locu cu râmlenii. Ce aceia nu-i divă, că italianii târziu ș-au scornit limba, din letinească, așa de iscusită, de dezmierdată, cât că ieste limba îngerească îi zicu-i. Și întru unile voroave peste samă își aduce cu a noastră, ales cu aceste silaves: deliia, di, delia voi, vo siniorio, cum la noi: la dumneata, de la tine, de la dumneata, la voi, de la voi, care aces-tea în limba letinească, adecă râmlenească, acum nu încape, ce cură fără acestea în măsurile sale.

Un historicu, anume Eneas Silvii, de care țiam pomenit, la predoslovie, și câțva alții, pre urmă și pre cărarea lui, au scris în istoria sa cum moldovenii, carii lăcuiescu pre pământul Dachii de Sus și muntenii pre Dachiia de Jos, acestu nume, vlah, îl trag anume după Fleacu, hatmanul Râmului. Și aceasta părere a celui Enea nu ieste de aiurea, numai au cetit niște stihuri a unui dascăl anume Ovidius. Pre acelu Ovidius l-au făcut, cum zicu turcii, surgunu, de Iau gonit din Râm tocma la Cetatea Albă, pre Marea Neagră Avgust-chesariu, împăratul Râmului, pentru niște cărți ce scrisese în stihuri de dragoste, de să umplusă Râmul de curvii dintru acele jocuri ale lui, cum fac și moscalii, de trimit la zatocenii, adecă în urgie, la Sibir, și până acum. Acela dară dascăl Ovidie au scris câteva cărți, șezându la Cetatea Albă în urgie, iară în stihuri, că ș-au fârșitu acolo și viiața. Și pre numele lui ieste balta Vidovul, la Cetatea Albă. într-acele cărți, una ce are nume de Pontu, scrie la un priietin al său la Râm, anume Grețin, aceste stihuri, lată că ți le însemnezu latinește scrise și pre limba noastră tălmăcite:

Praefuit his, Graecine, locis modo Flaccus, et illo

Ripa ferox Istri sub duce tuta fuit

Hic tenuit Mysas gentes in pace fideli;

Hic arcu fisos, terruitense Getas.

Ghieții ținea într-o vreme, acum Flacus ține

Râpa scump-a Dunării, el singur cu sine.

Lei au ținut Misiia în pace cu credința,

Pre ghieți au scos de aicea, el cu biruința.

Așa însemnează aceste stihuri ale acelui dascăl, pomenindu pre acel Fleac, căruia numele la Istoriile Râmului ieste Fulvius Fleacus consul, precum chiema ei pre atuncea hătmăniile lor. Și de aceste stihuri s-au legatu întâi acela Eneas Silvii și după dânsul și alții. Și între aceia aflu și eu pre Ureche, săracul, următoriu: să fie numele acestor țări, vlah, de pre acela Fleac, hatmanul Râmului; căruia lucru Carion istoricul stă împrotivă și cu dânsul și Topeltin de Mediiași, anume zicându deschis: Ceia ce au scris că numile vlah acestuia neam, adecă al Moldovei și al muntenilor, ieste de pe hatmanul Râmului Fleac, basne suntu.

Eu încă cei partea mea cu dânșii, cu acești doi țiu pentru aceste doveade, care deschis țiam scris, cum toată lumea zice italianului așa cu un nume și noao până astăzi. Și acel Fleac, de au bătut războaie cu tătarii, pre Dunăre, iară la discălicatul țărâlor acestora, nici o treabă nu are, care suntu după Fleac discălicate, de Traian, împăratul Rămului, din Țările Vlohului, adecă a Italiei, fără numai va zice cineva că italianii acestu nume vlah au dobândit după Fleac, care lucru n-am cetitu nici la o istorie a Râmului și de Italiia. Alte chipuri și capete au avut Italiia mai vestite și mai vechi decât acela Fleacu; cum ar fi luat Italiia nume de la acela?

Ci de Italiia atâta ajunge, câtu ți s-au arătat cu mărturiile și istoriile și numelui care-l avem de la alte neamuri, tot unul până astăzi. Să pășim de acum și la altile pre rându.

Capul al doilea

Pentru împărățiia Râmului

Împărățiia Râmului căriia putere și lățime asemenea nu au fostu nici o împărăție de cându ieste lumea, de măriia ei citește toate istoriile lumii, mai mare nu vei afla alta, nici în ceste vacuri de acum, nici în cele trecute. De această împărăție vei afla și prorocii, ales de Daniil prorocul, cu dezlegarea visului lui Navohodonosor, împăratul Asiriei.

De aceasta împărăție cântă și sfânta beserică, întâia slava, glas 2, la vecerniia nașterii domnului și Dumnezeului nostru Isus Hristos: Rââurin

făefî fr-^rennâuțmu frgâeee adecă: Cându Avgustu unul stăpâniia tot pământul. Acest Avgust împărat al Râmului au fostu și în zilele lui au născut și mântuitoriul lumii, fiiul și cuvântul lui Dumnezeu din preacurata fecioară Mariia.

Numele său trage de pe orașul Roma, noi zicem Râmul, care oraș ieste în Italiia, pre apa Tivrului curătoare în Marea Albă, cu cale de câteva zile mai jos de Râm, din izvoarăle munților Italiei început. Iară începutul împărăției aceștiia, cum s-au și mai pomenit la capul cel dintâi, de Italia (care ieste mai veche decât Râmul și decât începutul împărăției, pentru aceia pricină s-au pus și întăi la Italia rândul), ieste din Troada, care o au răsipit-o elinii, sau cu altu nume grecii, trăgându multă vreme războaie cu troadenii pentru mare strâmbătatea lor, ce le făcusă grecilor troadenii, cu furtișagul Elenii, femeii lui Menelau, prin Alixandru, feciorul lui Priiam împăratul Troadei. Care fămeie să să întoarcă grecilor pururea sfătuia doi domni din Troada, Antenor și Enea, că întorcând-o, dzicea că s-a potolit vrajba cu grecii. Ci măzdind pre alți sănatori domni, ficiorul lui Priiam, să ție cu dânsul, să nu să dea Elena, s-au trăgănatu sfada, pănă la stingerea de totu a Troadii, câtu n-au hălăduit niminea altul, nici în cetate, nici în olatul ei, fără acei doi ce s-au pomenitu, Antenor și Enea, cu gloatile lor. Ori că știindu-i grecii că aceia sfătuia spre bine și nu i-au gonitu, ori că ei, ca niște oameni cunoscându la ce trage lucrul, s-au păzit de vreme, au ieșitu cu casile și cu oamenii săi, încărcați în vase. Din cărei Antenor au discălicat Vinețiia pre pământul Italiei, iară Enea, pogorându-să mai jos, au abătut la malul iară al Italiei, unde stăpâniia Latinus-craiul o parte de Italia. Și îndemnatu și de prorocii lor pe atuncea păgânești, au început sfada cu acel craiu anume Latinus, de pre a căruia nume ieste limba latinească.

Nu era încă cu oameni deși acele locuri așezate pre acele vremi și singur craiul mator de zile, numai cu o fată de trupul său care era logodită după un domnu de Italia anume Turnus, carile avea mulți domni de Italia neprietini. Pre aceia i-au tras Enea în tovărășie împrotiva lui Turnus și a lui Latin-craiul și cu câteva războaie cu mare vărsare de sânge, înfrângându pre Turnus, pănă și la pierirea lui în războiu, au căutatu lui Latin-craiu a priimi pre troadeni în țara sa, în Italiia și pre Enea ginere în locul lui Turnus, că lui Enea doamna îi murise de groază, cându au văzut arzându de toate părțile Troada. Așa s-au făcut, troadenii moșani Italiei, așezați și legați întru sine

cu italiienii, să trăiască troadenii pre limba și pre pravilile de giudețe a italiienilor și italiienii să priimească bozii și rugile și obiceiurile de biserica troadenilor.

Și dintr-acestu Enea și fata lui Latin-craiul suntu, din seminție în seminție, născuți doi frați, anume Romul și Remu, carii au urzit orașul Roma. Și zidindu pre jumătate Romul și pre jumătate de orașu Rem și încă neînălțate zidurile, au venitu întru una din zile Rem să vază sporiul lucrului a frăține-său, în partea unde zidiia frate-său, Romul, și vrându să facă șagă, au sărit peste zidul frăține-său râzând. Inloc frate-său, luând semnu de piezi răi orașului, apucă un fuște și lovește pe frati-său pen mijlocul trupului. Cade Rem mortu de rană, iară Romul, stându asupra trupului, au zis: Așa să petreacă toți carii vor vrea să saie zidurile acestea. Și au stătut, singur Romul și urzitoriu orașului și crăiei, de pre a căruia nume ieste și numele orașului Roma, pănă astăzi și de pe orașu și numele împărăției.

Fost-au această împărăție din ceputul său, de la Romul craiul dintăi, supt crai, pănă la Tarcvinius cel Mândru, îi zic râmlenii Tarcvinius Superbus, adecă Mândru. Al aceluia un fecior ce avea, au făcut silă noaptea la casa unui domnu, lipsind domnul de acasă, anume doamnii sale, Lucrețiia, care, după aceia silă din patu nu s-au mai sculatu, ci au scris la bărbatul său, unde era, și la unchiu-său, vestit senator pre atuncea la Râm, anume Brut, să vie cum mai de sirg la dânsa, că ieste spre moarte. Și dacă au sositu și au intrat în casă și unchiul acei fămei Lucreției și bărbatui ei, au zis: îngăduiți, nu vă apropiiareți de patul mieu spurcatu de ficiorul lui Tarcvinii. Iară trupul de ieste și silit, nevinei mele moartea mea va fi martor. Și au scos un cuțit, de suptu perină, de aceia treabă gătit mai denainte și s-au lovitu cu cuțitul întru inimă. Au năvălit bărbatul ei și unchiu-său la patu, ci în deșertu, că căzusă cuțitul cu rana adâncu, din care, după câteva ceasuri au murit Lucrețiia. S-au făcut, o zarvă mare și turburare în tot orașul de o faptă ca aceasta și s-au strânsu tot orașul la Brut, cărora au arătatu tuturora fapta ce au făcut ficiorul craiului și cuțitul crunt de sângele nevinovații fămei și silă. Și au stătut tot Râmul și înloc și olatele, de au jurat cu Brut, cum să nu mai sufere craiu asupra sa. Iară Tarcvinie, urât și părăsit de toți și de slujitorii lui, pentru spurcata fapta aceia și sila, au fugit la franțozi, cu carii, trăgându ajutoriu, s-au ispitit cu sila să coprinză iară scaunul Râmului,

ci tot gonit și răsipits-au întorsu și n-au mai dobânditu ce au pierdut, în toată viiața sa, nici el, nici altul.

Și de atuncea s-au cârmuitu acea împărăție totu suptu sfatul sinatorilor, cum vedem acum că să cârmuiește Veneția, pănă la Avgust-chesar, 500 și mai bine de ani. De mirat lucru că această împărăție, la câtă putere și lățime au venitu, totu într-acele 500 de ani, de suptu cârma sfetnicilor au crescut. Și alegea ei din an în an câte doi mai mari, cărora cu numile boierii le zicea consules, adică capetile sfatului, că consilium lătinește ieste sfatul.

Și mai mare era acestu nume de boierie, consul, decâtâmperator, că acesta nume împerator era hatmanilor, carii ducea în vreo parte ostile și trăiia acestu nume numai pănă era în oaste, cine era. Iară dacă să întorcea acasă sau la Râm, nime și nimărui nu să zicea împerator, ce iară pre numile ce avea dintăi. Va să zică împerator poruncitoriu, care nume apoi pentru mare izbândă ce făcea acei imperatores, adecă hatmanii, au căzut de să numescu împărații cu acestu nume și au ieșit mai mare și mai de cinste decâtu numile crailor.

Hotarăle aceștii împărății a Râmului mai necoprinse suntu, că nu niscareva munți sau ape curătoare, cum vedem acum că despartu crăie de crăie și împărăție de împărăție, ci din toate părțile le-au fostu hotarul Marea Ochianul, care încunjură pământul, începându dispre părțile despre miază-noapte, Ochianul cela ce încunjură Englitera și totu acela Ochian și dispre apus, pe după Hișpania și Portogalia și de la părțile apusului să trage tot acela Ochian, încunjurându totu pământul despre amiazăzi, pe după Africa, noi zicem Barbarezii, pănă vine la Marea Roșie, care ieste între Eghipetși Araviia. Câte împărății, craii, domnii, țări suntu, di le încunjură Ochianul, precum s-au pomenitu mai sus, toate supt ascultarea împărăției Râmului au fost.

încă mai spre răsărit de la Marea Roșie, de la Ochianul de amiazăzi, tăind pre uscat Aravia, Asiria, Siria, pănă la muntele Caucas, între Hăndii și între părthi și de acolo pănă în Marea Caspiei și Armeniile amândoao și câte țări suntu între Marea Caspiei și între Marea Neagră, ghiurgii, mingrelii, cerchiezii și alte țări și de acolo apa Donul și Volga, toate suptu ascultarea Râmului au fostu și de la luzbec hanii cei mari de la Râm lua steag de hănii.

Cu Hăndiia numai nu au închiiat toată lumea dispre răsărit și veniia și de acolo multe țări să să închine. Ci de la o vreme nici-i mai priimiia ca locuri depărtate.

Și unghiul cestalalt, la Ochian, pre unde sunt acum șvezii și Dania și unghiul spre apa Renului, pre aceste țări nemțești că și șvezii și danii tot nemți suntu și un neam sunt nu i-au putut supune nici într-un chip râmlenii, pănă la îndireptatul acei împărății în multe părți. Și câtă oaste au pierdut cu nemții, bătându războaie, cu ceialaltă parte de lume nu o ar fi pierdut-o. însă numai o parte de nemți supuși n-au fost, iară cât ține apa Renul și celelalte și peste apa Renului, multe locuri supuse au fostu, cum și Englitera și franțozii și toată Hișpania. Caută acum cu cugetul întru atâta lungime și lățime de lume, câte împărății mari suntu acum, cum ieste Englitera, Franțozul, Hișpaniia, nemții pănă la apa Renului; la Africa: Fesul, Liviile, Mareh, Afri, pănă mai tot Eghipetul, habeșii și împărățiia Asiriei, Persul, Armeniile, Capadochia, toată Greția și Machidonia, Iliriia, Dachiia, unde suntem noi acum și alte țări și ostroave și pre Ochian și pre Marea Albă și pre Marea Neagră și pre Caspiia. La toate acestea ieșiia pașii de la Râm, pre un an pre unile, la altile pre trei ani și mai mulți. Câteva coaie de hârtie s-ar mai lungi, de ași sta a pomeni anume țările toate. Pașii ieșiia și la țările jidovești, la Ierusalim, de la această împărăție, de care lucru deschis te va învăța sfânta Evanghelie, a patru evangheliști. O seamă de țări mai depărtate dintr-acestea supt crai birnici le lăsa: la Africa, ales la Eghipet, Armenia, iară celelalte, cum ieste Spania, Englitera, franțozii, nemții, pănă la apa Renului, Italiia, Țările Grecești, toate țările Ierusalimului, Anadolul, ostroavele, tot cu senatorii Râmului să cârmuia. Pentru aceia au zis un filosof al lui Pir, craiul epiroților, adecă al arbănașilorcându l-au trimis în solie la Râm, că au văzut sfatul lor de împărați adunatu.

Ci câtu ne trebuiește la rândul istorii noastre, ne ajunge de atâta de împărățiia Râmului.

Capul al treilea

De Dachiia

Dacă s-au început de Italiia a zice, de unde ieste venit neamul acestor țări și de împărățiia Râmului, de care împărăție suntu discălicate ceste țări

cu râmleni, vine rândul acum și locului acestuia, la ce loc au venitu acestu neam, din locurile cele dintăi.

Locul dară acesta, unde ieste acum Moldova și Țara Muntenească ieste dreptu Dachia cum și tot Ardealul cu Maramoroșul și cu Țara Oltului. Altu nume mai vechiu decâtu acesta, Dachia, nu aflu în toți câți suntu istorici, că de leau zis cineva că ieste Schitiia, de pe schiți, adecă tătari căci au năbușitu pre aceste locuri mai pre urmă tătarii și mai înainte de Atila, descălicătoriul Țărâi Ungurești și a ungurilor pre aceste locuri. Dachiia numele său cel vechiu tot au ținut la toți istoricii. Cum s-au zis, Schitia ieste direapta luzbecul, adecă Tartariia cea Mare și o parte de împărățiia Moscului.

Dachii aceștia cu multe vacuri mai nainte de Hristos au așezatu locurile acestea. Pomenește de dânșii Cvint Curțius istoricul, de faptile lui Alexandru Machidon (însă nu acea Alexandrie mincinoasă, care ieste pre limba noastră, plină de basne). El scrie Sahi, dahi, masagheti, tot un neam suntu, venit din părțile Hindiei pre aceste locuri, când încă lumea mai rară au fost în oameni. Și dintr-acești dahi noi zicem și grecii, dachi, iară latinii și Ieșii, dații să țin sașii de Ardeal (și pănă nu de multu au fostu și la noi în țară, iară la satile cele hănești, la Bugeac și acum suntu, de le zic testebani) că să tragu și au mari istorici martori. Limba lor iară așa vechie ieste; au price între sine cu nemții pentru mai de multe vacuri, carii suntu mai vechi de dânșii, și ceștia că nemții au luat de la dânșii limba, iară nemții că sașii au ieșit de la dânșii, din Saxonia. Ci aceste prici le lăsămu la dânșii, noi numai pomenim câtslujaște rândul nostru la poveste.

Hotarăle Dachiei, dispre răsărițíi ieste Nistrul apa, la istoricii cei vechi Tiras, iară dispre amiadzădzi Marea Neagră și Dunărea, dispre apus Panoniia, acum Țările Budii, dispre miazănoapte Morava și Podolia în Crăiia Leșască, unde ieste și Camenița. Suntu o samă de istorici carii dau și Podolia și câmpul peste Nistru pănă la apa Buhului și peste Dunăre, Misiile amândoao, cărora le zicem noi acum Dobrogea și o parte de lliriia, să fie fostu de Dachiia.

Puternică într-o vreme, cât supt vremea împărăției Râmului supt Domentiian-împăratu, iară la Dachia crăind Decheval-craiul, lua dachii o sumă de bani din visteriia Râmului, cum lua tătarii de Crâmu de la Moscu și de la Ieși, să nu le robească țările, că prăda și dachii Italiia cu călărimea,

pănă în zilele lui Traian-împăratul, ce au împărățitu pre urma lui Domentian-împăratul.

Capul al patrulea

De Traian-împăratul

Traian, împăratul Râmului, al șaptelea după Avgustu-chesar, de neamul său spaniol, coprinzându scaunul împărăției după Domentian și văzându la slăbiciune împărățiia sosită, din rea și desfrânată cârma împăraților răi și zburdați (că și Dioclitiian și cela lumii ocara și tiranul Neron, totu înaintea lui Traian au fostu), întăi au așezatu împărățiia în ce era stricată și veniturile ei, apoi îndată s-au apucatu de oaste împrotiva tuturora carii ieșisă de suptu ascultarea împărății țări și întăi ales asupra dachilor, țiitoriiul acestor părți.

Așa să întărisă neamul dachilor asupra împărăției Râmului, câtu scriu istoricii, în zilele lui Domentian-împăratul și biru lua din vistieriia Râmului, pentru să nu strice țările împărăției cu prăzi, că fiind neamul dachilor pre acele vremi călăreți, prăda țărâle ascultătoate de împărățiia Râmului cu călărimea, pănă și Italiia de prăzile lor nu hălăduia, cum am văzut în vacul nostru pre tătarii Crâmului, fiind mai puțini decâtu ostile Moscului și a Crăiei Leșești și de la amundoao acestea neamuri lua daruri, pentru să nu facă cu ceambulurile lor stricăciune țărâlor lor.

întăi, dară, Traian, marile și vestit împărat, au făcut oaste împrotiva dachilor, cum scrie Dion, carile au scris viiața acestui împărat și alți istorici după dânsul, 600.000 de oaste, slujitori de oaste au avut, fără altă mulțime, ce să trage dupe oști, ales după oști mari, mulțime, și au purces din Italiia spre aceste părți ale Dunării.

Cum scrie Istoriia de patru monarhii ai lumii, de clăti rea aceștii împărății de la Râm spre aceste părți, ca pre la 120 de ani după Hristos au fostu. împrotiva căruia nici Decheval craiul dachilor așa fără războiu nu s-au lăsat, ci trecându cu ostile sale Dunărea, au stătut împrotiva lui Traianu, împăratul cu războiu în Țările Misii, căriia îi zicem noi Dobrogea.

Stătut-au un războiu mare și nu puțină vărsare de sânge, însă pre acele vremi în toată lumea nu era altă oaste, nici mai temeinică, nici mai

stătătoare, nici mai trainică la toate lipsele ostenești ca slujitorii Râmului, neînfrânți și din firea lor și cu tocmeala oștilor lor, care vedem acum la nemți tocmeala oștilor, toată bulucuri și pintre buluc și buluc loc deșertu, să aibă loc deschis și alte bulucuri, slobod meidan să aibă, cându ar trebui să dea ajutoriu bulucurilor celor ostenite în războiu sau înfrânte oaste proaspătă pre acele slobode de oști maidanuri. Niciodată toate bulucurile încep războiul, ce cele tocmite în frunte și alte bulucuri cu mare tocmeală și meșterșug stau în paza acelora ce fac războiul și așa luptându multă vreme cu o parte de oști, alte părți sta gata, netrudiți, proaspătă oaste prelesne urnescu pre ceialaltă oaste, carea odată își varsă și sloboade toată vârtutea. Că acea oaste ce sare toată odată, toată odată să și răsipește. Cu aceasta tocmala a oștilor sale râmlenii au supus toată lumea.

Mărie tărie și neînfrântă avea și oastea machidonenilor pre vremea lor, ales tocmeala pedestrimei lor, căriia zicea ei falanx, însă era prea strânsă acea falanxu și la greu să lega pedestrașii de pedestrașii. Cu mare greu să rumpe aceia oaste, că cu tocmala ei au călcat Alexandru Machidon tot răsăritul. însă pe urma lui, dacă au început machidonenii a bate războaie cu râmlenii, pierdea războiul machidonenii, cum va vedea cine va ceti războiul lui Perseu, împăratul machidonenilor, cu Emilius, hatmanul Râmului.

Auzit-am pre mulți dând vina aceasta, cum și Ieșii și moscalii și alte neamuri creștinești nu sar odată cu toții la războiu. Nu știu ce zic; ostile temeinice cu multe ceasuri, cu multe zile, bat un războiu și știu aceasta. Că întăi leșii și moscalii, de s-ar slobozi toată oastea odată, nici un războiu nu ar lua, ce toate le-ar piierde. Așa Decheval, craiul dachilor, luptându-să câteva zile să oprească ostile lui Traian, n-au putut birui, ci au purces ostile din războiu în răsipă.

Traian-împăratul după izbândă au căzut, la apa Dunării, unde, șezându cu ostile, au adunatu din toate dintr-acelea părți și olate lucrători și au ziditu cu mare minune vacurilor pe urmă, pod peste Dunăre, de piatră, cu turnuri de piatră, carele să pomenește pănă astăzi, Turnul Severinul. în Țara Muntenească ieste acela loc; malul dincoace al acelui olatu îi zicu muntenii județul, cum ziceam noi ținutul Jiiului.

Cercat-am câtva din ce ieste, de au primenit numele său acestu turnu, de-i zicu Severinul, că acestu lucru, că l-au ziditu Traian-împăratul și nu

altul deplin și aievea, fără număr odoacă spun istoricii cându au făcut și podul, căruia cu ochii noștri am privit pragurile prin apa limpede a Dunării, cându am mersu cu Dabija-vodă cu ostile la Uivar. Cum acel turnu ș-au schimbații numele și n-au ținut numele ziditoriului său, cum ține șanțul Troianul până astăzi, a ști nu pociți. Atâta numai, ori pre urmă că au trăiții acolo vreun domnu cu acestu nume, Severin, cum spun și muntenii, ori pre numele vreunui pristav la lucrul lui sau la rădicatul lui, după ce să pustiisă întăi.

Fost-au și un împăratu pre urma lui Traian, Severus, care nume și pre o piatră ce s-au aflatu la cetățuia năruită la Galați am cetitu însumi eu Severus imperator romanorum, adecă Săverii împăratul râmlenilor. însă numai atâta am putut ceti, celelalte slove, deși și aduc cu latinești, iară a înțelege limba latinească, nici într-un chip să pricepe. Cum pre un ban de aramă galben, iară la acea cetate năruită am aflatu, câtu un ort de mare, nimenea nu poate mai multa dizlega fără: Marchiianopolis. Iară turnul acela și podul peste Dunăre, nimenea altul, ci Traianu-împăratul, ca și șanțul Troianul, l-au făcut; nu vei afla din sute de istorici într-alt chip.

După ce au gătitu podul peste Dunăre, Traian au trecut toată oastea peste Dunăre, dincoace în ceasta parte, în pământul unde ieste acum Țara Muntenească. Și i-au ieșitu iară cu ostile sale Decheval, craiul dachilor, la care războiu stându tare dachii și craiul cu ei, însuși craiul au pieritu la acel războiu. Și așa au purces, după acel războiu pierdut și pierirea craiului lor, totu neamul dachilor în răsipă de pe aceste țări, unde ieste acum Țara Muntenească și țara noastră, Moldova. Câtă țară au și rămas pre loc, prostime, țărani, toată o au scos-o Traian de pe aceste locuri peste munții care desparte Țara Ungurească dinspre noi. Iară aicea, îmbe aceste țări, și Țara Mutenească și Țara Moldovei, de la Dunăre până suptu munți și până în Marea Neagră și de la apa Nistrului până iară supt munți, tot cu râmleni și căsași au aședzatși mai mulți oșteni, precum zicu ei: colonia romana, adecă discălecarea Râmului. Și așa ieste discălecatul cel dintăi acestor țări cu râmleni. Cine ar vrea să știe, să vază și cu ochii martorii, citească pre istoricul Dion, carile au scris viiața lui Traian-împăratul și pe Evtropii, carile au scris viiață lui Adriian-împăratul iară al Râmului și pre Bonfin istoricul ungur și din alți istorici, anume: Carion, Cavații, Silvius, Cromver leah, Piasenschii de Premisla, Gvagnin litfan și mai ales și din cești mai de

curându: Topeltin de Mediiași, iscusit istoric, carile de-amăruntul din Dion scrie de neamul țărilor acestora și ales de descălicatul cel dintăi pe aceste părți de lume, de Traian-împăratul.

Măcară că capetile dachilor, domnii cu toate casile lor, s-au tras toți peste munți în Ardeal și de acolo s-au închinații cu toții la Traianâmpăratul, totu nu i-au crezut, ce și peste munți pentre dachi au discălicatu râmleni, pentru să nu mai poată a-și rădica capul dachii împrotiva împărății, carii vedem și pănă astăzi în tot Ardealul și în țările de sus cele ungurești mai în jumătate cu ungurii, români, adecă râmleni, suntu lăcuitori pănă astăzi.

Era acestu obiceiu la împărățiia Râmului dacă să umplea Italiia, dricul împărății, de lăcuitori, de nu le ajungea, nici-i biruia pământul cu hrana, scotea cu sorți căsași di pen orașă și de prin sate și-i muta la altă țară, unde vedea părți mai rari de lăcuitori, sau unde vediia că să rădica de suptu ascultarea împărății vreo țară, acolo cu sutile de mii de case să muta și le împărțiia locuri și zicea acei discălicături noao: colonia romana, adecă discălicarea Râmului. De care colonie a lor ieste plină lumea și la Asiia, adecă Anadol și la Africa, căriia îi zicem noi Barbarezii, și la Hișpaniia și pre apa Renului, la nemți și la franțozi. Și la Rumele, în Țările Grecești, un neam ce le zicem coțovlah, colonia Râmului ieste.

Litva în Crăiia Leșască direpți râmleni suntu, însă acel neam al Litvei nu de râmleni aduși suntu pre acele locuri, unde lăcuiescu acum, ci de tirăniia lui Neron împăratului al Râmului. Multe case mari cu gloatile sale, cu domnul lor Lizbon, fugând de răotățile lui Neron la nemți și de acolo cumpărându-și vase de mare, pre marea ceia ce lovește la Gdansca au mersu, până la Liflantu, o țară, și de acolo descălecându malul, s-au lățitu până unde ieste Litva acum. Mulți ani suptu ascultarea rușilor au fostu, pănă înmulțindu-să din an în an, apoi ei au supus pre rusi, de le suntu vecini rusii acei a toate țări.

De ar întreba neștine: Atâtea colonii în lume, de unde așa mulțime discălicate, numai de la Italia să iasă atâtea țări descălicate dintr-însa? Trebuiește să știe că într-aceia țară au fostu pe acelea vacuri scaunul împărăției, orașul Râmul, care orașu, nu cum suntu acum împărățiile, ci au ținut toată lumea de la apus, aproape și pănă totu răsăritul, fără puține împărății la răsăritu, pre carii amu nici-i primiia. Iară soli toate țările acelea

cu daruri trimitea. Spre miazăzi și pănă unde să închide lumea cu Ochiianul, suptu împărățiia Râmului au fostu și spre miiazănoapte numai niște unghiuri, pe lângă mări nemțești, unde ieste acum Crăiia Daniei și a Șvedului, acelea țări drepte nemțești suntu și un neam acelea numai au hălăduitu, de n-au fostu supuse suptu Râm niciodată. Curia dară din toată lumea la Italiia, să fie și în volniciia Italiei șpani, adecă șleahtici.

Și a doao pricină, nu ieste în toată lumea altă parte de lume pământii ca Italiia, de tot bivșugul și dezmierdatu, cât bine i-au zis raiul pământului.

A treia pricină și mai mare decâtu acele doao ce s-au pomenitu, că râmlenii din toată lumea lua a zecea din oameni tineri, cum lua turcii din Rumele; zicea râmlenii acelor oameni obsides, adecă zălog de credință țărâlor. Și pre aceia punea de-i învăța ca la școală oșteniia și carii era pre la scoale, încă suptu steaguri le zicea tirones (sfântul mucenic TheodorTiron, dintru acei slujitori au fostu). Iară dacă să învață bine cum va purta sulița, cum va muta pavăța, cum va întoarce sabiia, îi scotea la războiu și cu vreme din tirones ieșiia, de le zicea veteranii, adecă slujitoriu vechiu, bătrân. Acestor veteranii apoi îmbătrâniți în slujbe vestite îi scotea de suptu steaguri și le da pre la orașă și la sate locuri de casă, de vii, de grădini, de pământuri și așa să umplea Italiia cu mulțime de oameni, câtu nu-i coprindea pământul.

Multe obiceiuri de ale Râmului suntu acum la turci ca acestea, ce iau și ei de a zecea oameni și iară așa îi împart pre la grădini întăi, apoi în ceata ienicerilor și fac și ei apoi din slujitori bătrâni oturaci, curugii și timaruri. Toate acestea și altile multe obiceiuri de la împărățiia Râmului suntu, că și ienicerii cum suntu acum la turci, la Râm pritoriiani, adecă pedestrime de divan le zice, cum la turci culoglu și așa bulucurile pre numere: biringi, ichingi, iuciungi; la râmleni primani, secundani, terțiiani, cvartani, tot pre numere bulucurile, adecă: cei dintăi, cei ai doilea, cei ai treilea, cei ai patrulea, pre număru să știința bulucurile. Și nu-i divă că la turci vedem obiceiurile acestea, care au fostu și la împărățiia Râmului, căci că Țarigradul și câte țări țin turcii în ceastă parte de lume, care să chiamă Evropa, parte de împărățiia Râmului ieste.

Alexandru Machidon pe vremile împărăției sale încă au făcut pre numele său colonii și întăi la Eghipetacel vestitu orașu, Alexandriia, unde să

scură apa Nilului în mare, iarăș și pre apa Donului și pre apa Hăndului și la perși au discălicatu orașă și olate pre numele său. De ar hi acum Istratie logofătul și fiiu-său un Simeon Dascălul și nepotu-său, un Misail Călugărul, cum s-ar apuca de aceasta poveste cu basnile lor, cele ce au scris că rădăcina acestui neam, carele ieste acum pre aceste locuri, din temnițile Râmului ieste? Că Traian-împăratul adevărat că de la Râm au adus și căsași, adică de la Italiia și așa ieste: și căsași au adus, iară nu din temnițele Râmului, ci oroșani căsași, săteni, tot din slujitori așezați. Și casă de domni au așezatu aicea pre la cetăți. Cum și Dragoș-vodă mare năpaste îi ieste să fie fost păstor, pre mărtoriia maramoreșenilor, cu urechile mele am auzitu că au fostu ficior unui Bogdan-vodă, născut din Maramoroș, după ce au scos de aicea mulțimea de tătari și cu bulgărimea de la Volga năbușiți și apoi pre urmă și Attila cu ungurii.

Din temnițe cu sutele de mii de oameni cum s-ar afla? Și apoi fămei, iară atâta tălhărițe?

Deci, unde ieste și cât vac ieste de când au venit Traian pre aicea și când s-au bătut Laslo, craiul unguresc, cu tătarii? între Traian și între Laslo-craiul 800 de ani sunt. Și au scris ei, acești istorici, Istratie logofătul și Simion Dascălul și Misail Călugărul că acest Laslo au cerșut de la Râm oameni. Și neamul românilor acum trăia cu domnii săi în Maramoros, cești dincoace, iar cei dincolo, dispre munteni, pre apa Oltului. Nu să prinde dară, cum zic aicea: manno, țigănește.

Așezându Traian și domni prin cetăți, cum zic la Ieși, caștaleani cineși domnul cu olatul său: dominus după latinie ieste la noi: domnu iar pre la toate marginile și locuri alese oșteni, cu nume pre atuncea țărilor acestora, unde ieste acum Moldova și Țara Muntenească, Dachiia Inferior, adecă Dachiia de Jos, iară Ardealului și părților celorlalte de sus, precum s-au pomenitu de hotarul Dachiei, în capul de Dachiia, Dachiia Superior adecă Dachia de Sus. Și suptu acel nume au trăitu aceste țări, pănă la al doilea discălicatu cu Dragoș-vodă. Și acum mulți ne zic noao, țării noastre și Țării Muntenești, streinii, Dațiia, însă norodul, neamul lăcuitorilor, nu ș-au schimbatu numele său, ci tot romanus, apoi cu vreme și îndelungate vacuri romani, apoi rumâni pănă astăzi. Și țările megiiașii, știind de unde au ieșitu neamul acesta, că de la Italia, cării țări îi zicu streinii vlah, vloh, unii zic

valios, ungurii olaș de pe vloh, adecă italian, au zis vlah si muntenii Valahiia, mai târziu.

După așezarea cu râmleni pre aceste țări, Traian-împăratu au purces pre Dunăre în jos cu ostile sale, de care s-au pomenitu de vechi istorici că 600.000 de oșteni numai de războiu au avutu. Și trecând apa Siretiului, apoi Prutul, Nistrul, Buhul, Niprul, Donul, care ape acestea toate pre atuncea cu alt nume au fostu, nu cu acestea de acum. Siretiului numea Halut, și acum istoriile vechi scriu Prutului Hierasus, Nistrului Tiras, Buhului Hipan, Niprului Borestines, Donului Tanais. Și această apă Tanais, Donul, împarte Asiia de la Evropa, cum desparte la Țarigrad boazul de mare între Țarigrad și între Schiuder. Țarigradul singur și cu Galata de Evropa ieste, iară Schiuderiul dincolo de Boazu Anadol, căruia îi zicu istoricii Asiia.

Că în patru părți împart istoricii lumea: răsăritului zic, cu toate împărățiii, acei părți Asiia, părților dispre miazăzi, câte țări suntu, Africa, părților dispre apus și dispre miazănoapte, Evropa. A patra parte ieste America, care parte așa ieste depărtată și vine cum ar fi suptu noi, că cându ieste la noi zioă, la dânșii atuncea ieste noapte și cându la noi noapte, la dânșii zioă, că fiind pământul rătundu, cum ar hi împrotiva noastră, suptu noi acea parte ieste.

Acestea dară doao părți de lume, Evropa și Asia, dispre părțile de miazănoapte desparte Donul, iară într-acoace împarte Marea Neagră și bogazul cela ce să scură Marea Neagră în Marea Albă, tocma supt orașul Țarigradului și în gios pre Marea Albă până unde cade apa Nilului în Marea Albă și Nilul desparte Asiia de Africa. De la Nil să începe Africa și Eghiptul amu nu de Asiia, ci de Africa ieste, cum toate țările câte suntu de la malul Nilului, până să închide cu Marea Ochianului, carea încunjură pământul, alăturea cu Marea Albă, până să cură și Marea Albă în Ochian, la Hișpania, dincolo Africa, dincoace Evropia, Hișpaniia de Evropa, Fesul, dincolo de Marea Albă, de Africa. Acestea pomenindu-să pentru deschisul minții, să să înțeleagă statul lumii, ne întoarcem la istoriia noastră de Traian, cum nu s-au îndăstulatu cu atâta parte de lume, câtu au călcatu cu ostile sale, de au trecut toată Evropa pe dincolo până la apa Donului, care apă din inima Țărâlor Moschicești iese și cade în Marea Neagră, la Crâm, ci trecându Donul, au călcatu și Asiia, lovindu pre la luzbec, mari țări tătărăști. Iară de

la luzbec, pe după Marea Caspiei, care mare desparte Cazanul și Azderhanul de Țările Persului, pe la Bahtri și acolo, pin Țările Persului și prin Asiria la Eghipet, unde la Eghipet, de boala ce-i zic desintiria, adecă deznodarea vintrelui, si-au sfârsitu viiata.

De acestu vestitu împărat ai și șanțul Troianul, săpat de ostile lui în vecinica pomenire, începându din Țara Muntenească, peste toate apele acestea, care s-au pomenitu, Siretiul, Prutul, Nistrul, Buhul, Niprul, pănă la Don, totu acestu șanțu, carile îl vedem aicea la noi. Eu l-am trecut aproape de Nipru, pre la un târgu anume Vciorașnoe, tot pre câmpii, acel orașu nu departe de Chiov ieste, și Chiovul ieste pre apa Niprului și presemne cum merge șanțul, apa Niprului, mai sus de Chiov o au trecut-o Traianu cu ostile sale.

Să află unii de zicu că acestu șanțu, carile îl vedem pănă astăzi suptu acestu nume, Troian, să fie săpatu pentru sprijineala dispre tătari, închizându locul dispre câmpi de năvala prăzilor tătărăști, în care era și răposatul Panaiotachie terzimanul cel mare și vestit pe vremea lui la împărăție. Nu știu unde și la ce istorii va fi cetit acestu lucru. La voroavă cu mine pentru șanțul acesta, au dat samă că un istoric, anume Bonfin, ungur, pomenește de șanțul acesta. Cum mi să pare, cine atâta loc de lume, începându din Țara Muntenească, pănă peste apa Donului ar hi putut apăra peste totu locul? Și aicea la noi, să zicem că de la capul șanțului, de unde să începe totul, pe deasupra Galaților, alăturea cu Dunărea merge pre aproape și peste Prut, iar nu departe de Dunăre, pre la satul turcesc acum, Troianul; dară deci unde să dipărtează la câmpi și de la Dunăre și de la Marea Neagră, iar peste apa Nistrului, ca mai departe merge peste câmpi pe la târgul Vciorașnoe, pre unde l-am trecut eu, mai pe din sus de Chiov lovește la Nipru și de la Niprul cu mai mare depărțime de mare, la Don. Cum zicu, cine ar fi putut apăra atâta loc Bahtri, sau Bahtriana, în Afganistanul de azi. și ține? Că de au fostu aicea țara discălicată des de Traian, cum ieste între aceste ape, Prutul și Nistrul, dară de la Nistru pănă la Nipru și de la Niprul pănă la apa Donului și Traian-împăratul prin pustii au mersu. Așa și lui Panaiotachie i-am răspunsu, la ce n-au știut cum mi-a mai răspunde. Așa zic și celorlalți, câți au mai scris, așa și lui Bonfin, de au scris așa, cum să fie șanțul acela săpat de vreo sprijineală de tătari. Mai de crezut suntu aceia carii țin că Traianuâmpăratul au săpat acesta șanțu în vecinica pomenire și

veste și să să știe șleavul oștii de ceia carii să tragu după oști mari, niguțători și oșteni, cum vedem și acum pre împărații turcești și vezirii lor, pre unde mergu cu ostile, fac movile pe șleavul oștilor și pentru vestea și pentru îndireptarea celora ce vin, ori oșteni, ori olăcari, ori niguțători, pre urmă dupre oști. Nici te mira cu cine ar fi săpatu un șanțu mare ca acesta căci cu mult mai mare au fost, numai cu vremi îndelungate s-au năruit și mâlito oaste de 600.000 de oameni numai slujitori, fără alte mulțime. într-o zi o sută de mii de oameni să să înșire în rându unul lângă altul, să arunce lutul cineș dreptu sine, caută cât loc pot coprinde 100.000 de oameni. Pre ușoară socoteală: loc de doao mile de cele mari, de nu și trei mile vor coprinde 100.000 de oameni, un conac întreg să face de oaste mare. Și la 600.000 de oameni, a șasea zi într-o săptămână o dată unui om vine rândul la săpat. Și acestu număr al oștii acelui împăratu, fără altă mulțime ce să trăgea după oști, scrie Dion istoricul, carile au scris viiața și faptile acestui împărat și Evtropii istoricul, carile au scris viiața lui Adrianâmpăratul, ginerile lui Traian, carile, după moartea lui Traianu, el au stătut împăratu Râmului. Și acesta Adrian au făcut Odriiul, orașul, pre numele său, unde să împreună trei ape: Tungea, Marița și Arta în pământul Trachiei.

Cu aceste oști Traian, căruia numele în Istoriile Râmului Ulpius Traianus, au călcatu această parte de lume, călcate și de alții cu ostile Râmului, mai nainte de dânsul de Pompeiu cel Mare și de Iulie Chesariul și de Avgust Chesar, însă nu pre aicea, ci pe la perși. Iară acesta împărat Traianu pre aici au venitu și au încunjuratu aceasta parte de lume, cum s-au pomenitu, și iei au discălicat neamul, semințiia care trăiește pănă acum în Moldova și în Țara Muntenească și cât norod ieste în Ardeal cu acestu nume: român.

Cap al cincilea

Aicea vine rândul să pomenim de cetățile ce se află aicea în țară la noi

Aice ne trage rândul a pomeni de cetățile țărâlor acestora; câte suntacmu și-n Bugeag și aice la noi în țară și de față ce stau și alte năruite, câtde-biia să cunoscu că au fostu cetăți și câte sunt în Țara Muntenească. Mare nevoie este a scrie de dânsăle, de cine ar fii făcute, că cât amu nevoit și câtu amu cercat să știu ceva, de ce niiam făcute sunt, un cuvânt, o pomenire n-am putut afla; cu mare jele. Și oricum, într-alt chip a fi nu

poate, numai ce sunt făcute de dachii cei vechi. Că întâiu Cetatea Albă, mai înainte de Traian au fost, că Avgustu-chesariul, care împătat a Râmului acmu triimitea și el boierii cei greșiți la închisoare, cum dzic turcii, surgun, la Cetatea Albă, unde și pe un dascăl anume Poblius Ovidius, l-au trimis pentru niște stihuri de dragoste, ce scrisese acel dascăl, de îndemnase Râmul la curvie, carele au și murit în Cetatea Albă. Și o baltă ce ieste acolo, Vidovul, pre numele acelui Ovidius ieste.

Și așea și acestealalte cetăți, cum ieste Suceava, Neamțul, Hotinul, Tighinea; însă pândzăle la toate cetățile acestea, cela cu al doilea rându, de domnii sunt adaose, cum să pot vedea că toate au pândză și-ndoite suntu. Cele mai vechi mai mici sunt și ca niște castele, adecă turnuri, au fostu, precum și tocmite. Cearcă la turnul cetății Sucevii dispre amiadzădzi, unde scrie sus că ieste tocmit de Irimie-vodă și la porta cetății vei afla numele lui Despot-vodă, care slove pe lângă buor le-am cetit eu sângur.

Și așe, de pre Cetatea Albă luând dovadă, că aceiia cetate cu mult mai înainte au fostu de Traian, poate fi cestelalte de râmleni, după ce au descălecat Traian aice. Din ceste neamuri, al triilea să le fie făcut nu încape, fără una, cum am înțeles de cetatea Sorocii, să fie făcută de un Pătru-vodă, de care lucru mult mă mir că Urechii vornicul nu pomenește. Aflu pomenită cetatea Chilii, carii o scrie în v leat 6973 (1465) că au luat-o Ștefan-vodă cel Bun de la turci, șapoi la v let 6987 (1479) iunie 22 dzăli, că în' cestu an au început Ștefan-vodă a zidi cetatea Chilii și au și săvârșit-o într-acelaș an. Dar mă mir cum încape acestu lucru, că întâiu scrie că au răscumpărat-o de la turci, închinată de nevoie, ș-apoi să o zidească, cum va fi acel lucru? Acși dzice că acel zidit de dzice, să o fie tocmit. Daria v let6973 păn la v let6987, 14 ani suntu; cini ar fi stricat, și nice scrie să fie stricato cineva acești 14 ani. Citește gheografiile ceste de curându și vei afla în Historiile Țarigradului că împrumutându cu bani ianovezii pre împăratul Țarigradului, de oști împrotiva turcilor, le-au dat zălog Crâmul și acesta parte de loc, unghiul Mării Negre, cu scălile lui, unde este acmu Bugeacul. Și atunce ianovedzii au făcutu Chiliia pe Dunăre și Chiefe, care ieste pre malul mării în Crâmu; Chiefe are altu nume Theodoziia, la Historiie.

Să află și de greci făcute cetăți, cum este Turnul Neovtolem, o cetate pustie, îmi pare să fie pe Cogâlnic, în Bugeagu; tătarii și ai noștri îi dzic

Tatar-Bunar, că Neoptolem este nume grecescu.

Altele multe, cărora stau năruiturile, de-biia semnele să cunoscu, cum ieste mai sus de Gălați, ce-i dzic Gherghina și pre Milcov, mai sus de Focșeni, de care pomenește Urechie vornicul că o chema Crăciuna. Și tot pe o poveste stau și cele câte să află în Țara Muntenească, sau de dachi sau altele de râmleni făcute sunt. La podul lui Traian peste Dunăre, în Țara Muntenească (Românească), la giudețul Jiiului, ieste iar năruită o cetățuie, acie adevărat de cine ieste făcută, cu numele Săverinul ieste, de care și mai sus s-au pomenit. Așijderea și peste Dunăre au făcut pod, lucru de mirat, pecum mărturisește și Dion la Viiața lui Traian, a căruia pod și astădzi să cunoscu pragurile în apă. Și mai încolo pe Dunăre, în preajma, ieste turnișorul Săverinului, de Săver-împăratul făcut și atâta. Iar pe ce vreme au făcut Săver nu scrie. Iar la alți historici, cum la Dion carii au scris Viiața lui Traian, așe și la Topeltin, să află scris lătinește: Traiani aeterna columna pe româniia: A lui Traian, vecinicul stâlpul. Ce dintru aceste să cunoști că une cetăți într-acesti țări și de râmleni sunt făcute.

La năruiturile cetății de la Gălați, din sus, unde cade Bârladul în Dunăre, s-au aflat un ban de aramă galbăn și de mare cât un ort, nu mai gios, în carele slovele nu s-au putut ceti de cie ce știu lătinește, fără unii ce știu mai bine grecește dzic că scrie Marchiianopolis, și samănă așea, iară celelalte slove de înțeles nu suntu.

Așijderea o piiatră mare adusă la Gălați la biserica Dii, mai mult nu s-au putut înțelege, făr de atâta, lătinește: Severus imperator romanorum; iar românește: Severa Râmului împărat. Și acei cetăți dzicu Gherghina.

Iar banul ce au aflat mai gios de Roman, iar la năruitura unii cetăți, de care câtșestacii cei de patru bani leșești și mai gros, de aramă roșie și chipul domnului suptu pălărie nemțască și-n pregiur slove sârbești: wnfou eweăfârișie: tatăl Moldovei, iar dintr-altă parte scrie: hereghia de Moldova. Acii hereghiia lătinește să dzice: hereditas, adecă: strămoșie.

Pentru aceia dzicu de cetăți că unile de domnii acmu, după a doa descălecătura a țărilor suntu făcute, adecă zidite.

Și așea, cât s-au putut ști de cetăți, aceste suntu acestor țări, că sunt unele făcute de dachii, cum ieste deschis la Cetatea Albă, celelalte și de râmleni și unele mai pe urmă și de domniele țării. Și atâta putem ști de cetățile carii să află într-această țară.

Capul al șaselea

De numerile neamului acestor țări și de port și de limba graiului, de unde au luat, așijderea și de tunsura, cărei să află și acmu la prostime pe supt munte, lăcuitorii ce suntu și de lege creștinească, de unde au luat

Mare dovadă neamurilor, din ce rădăcină și izvor suntu, numile care au și în de sine și la alte țări streine și măcară că nici un neam nu ieste în toată lumea să aibă numai un nume, ci unile dispre capetile cele dintăi a vreunui norod stăpânitoare, alte nume suntu di pre locuri, de unde suntu începute, multe di pre cetăți mari, multe de pre ape vestite. Cum vedem neamul nemțescu suptu aceste numere: întăi și mai ales și mai de cinste: alamani și așa le zic istoriile cele vechi și turcii; al doilea nume: gherman, adecă doi frați, latinește ghermanus; o seamă de istorici le zicu tevtones, di pre capul lor Tevton, italiianii zicu tudesco, poate fi iară di pre Tevton; leșii, moscalii, noi zicem nemți. Mai apoi alte numere despărțite ca crăngile dintr-un copaciu: șvedzii, danii, franțozii, saxonii, belghii, batavii și alte țări mai mărunte, totu din rădăcina cea veche a alamanilor crăngi și părți suntu.

Așa hișpanii; ibării, țiltiberii, portogalii, iară tot un neam suntu; franțozii, galii tot un neam suntu. Turcii, de pre locul lor, Turhistan, de pe capul lor cel dintăi Osmangic: otomani, osmanlâi. Moscalii, rusii, bolgarii, sârbii, harvații, slovații, bohemii, rații, polații totu un neam slovenescu suntu, fără alte numere ce suntu la streini. Că întăi acestui neam grecii leau zis savromatis, de pe ochi mierăi și albeneți, adecă ochi de șopârlă. Tătarii, tartari, de pe apa Tartara, schitii de pe sălbătăcie, nohai. Așa toate neamurile suptu multe numere toate suntu. Ungurii: huni, maghiari, ugrii, iară sașii: dachii, sații, goții, masaghetii. Și acestea nu toate numerile, numai unile dintr-însile ți le-am însemnatu, pentru înțelesul numerilormai lesne neamului și acestor țări, Moldovei și Țărâi Muntenești și românilor din Ardeal.

Așa și neamul acesta, de carele scriem, al țărâlor acestora, numele vechiu și mai direptu ieste rumân, adecă râmlean, de la Roma. Acest nume de la discălicatul lor de Traian, și cât au trăit pănă la pustiirea lor di pre aceste locuri și cât au trăitu în munți, în Maramoroș și pe Olt, tot acest nume au ținut și țin pănă astăzi și încă mai bine muntenii decât moldovenii, că ei și acum zic și scriu țara sa rumânească, ca și românii cei din Ardeal.

Iară streinii și țările împrejur le-au pus acestu nume vlah, de pe vloh, cum s-au mai pomenit, valios, valascos, olah, voloșin, tot de la streini suntu puse aceste numere, de pre Italiia, cărora zic vloh. Apoi mai târziu, turcii, de pre numere domnului carile au închinat țara întăi la turci, ne zic bogdani, muntenilor cara-vlah, grecii bogdano-vlah, muntenilor vlahos. Că acestu nume, moldovan, ieste de pre apa Moldovei, după al doilea discălicatul aceștii țări de Dragoșu-vodă. Și muntenilor, ori de pe munte, muntean, ori de pe Olt, olteani, că leșii așa le zic, molteani.

Măcară dară că și la istorii și la graiul și streinilor și înde sine cu vreme, cu vacuri, cu primenele au și dobândescu și alte numere, iară acela carile ieste vechiu nume stă întemeiat și înrădăcinat: rumân. Cum vedem că, măcară că ne răspundem acum moldoveni, iară nu întrebăm: știi moldovenește?, ce știi românește?, adecă râmlenește, puțin nu zicem: sțis romanițe? pre limba latinească. Stă dară numele cel vechiu ca un temei neclătit, deși adaog ori vremile îndelungate, ori streini adaog și alte numere, iară cela din rădăcină nu să mută. Și așa ieste acestor țări și țărâi noastre, Moldovei și Țărâi Muntenești numele cel direptu de moșie, ieste rumân, cum să răspundu și acum toți aceia din Țările Ungurești lăcuitori și muntenii țara lor și scriu și răspundu cu graiul: Țara Românească.

Și acestu nume vlah de la turci și de la greci ieste, de la nemți vallios, de la franțoji valahos, de la Ieși voloșin, de la moscali și de la rusi tot așa voloșin și de la unguri olah; acesta nume tot de pe vloh ieste și vloh ieste italiianu, din care țări a vlohului, adecă a Italiei, au pornitu Traian, împăratul Râmului, fără număr mulțime de norod și i-au așezatu în aceste țări a Dachiei cei vechi. Să fie acest nume vlah de pre Fleac hatmanul Râmului, precum scriu unii, basne suntu.

Și așa dovedindu numele neamului acestuia, cum vezi din istorici mari si mărturiia tărâlor înprejur, ne trage rândul a pomeni de portul. Care acum

portul stătătoriu ca numele și ca limba nu ieste, ci ia un neam de la alt neam porturile cu vreme. La care schimbarea hainelor face și locul, de le caută a face și îmbrăcăminte trupului, precum ieste firea ceriului a vreunii părți de lume. Că întăi la aceste părți de lume, unde trăescu moscalii, rusii, tătarii, să fie omul îmbrăcat în haine franțozești, ar crăpa de frigu. Și măcară și la noi pre aicea ce ierni suntu, Țara Italiei ierni ca acestea nu are niciodată, ci foarte blânde ierni, cum suntu la nuoi toamnile, și mare daru au acele țări a Italiei, cât și vara nădușăli nu suntu ca aicea la noi, ci călduri cuvioase, puțin nu ca primăvara, cum ieste la noi la maiu, la iunie. Le-au căutatu dară acestora oameni mutați pre aceste locuri a-și schimba portul hainelor după vremea acestor locuri.

Cătră acestea toate, caută ce scrie de portul rumânilor iscusitul istoric Lavrentie Topeltin din Mediiași, cuvintele lui ți le izvodescu: Rumânii de Ardeal, ai noștri, poartă o haină de la umere pănă peste tot trupul îmbrăcați, ne fac mare învățătură portului de vacurile cele de demult, care au ținut părțile acestea de la septentrion, adecă părțile carile suntu aproape spre miiazănoapte, tot trupul acoperitu, care feliu de haine pomenește un dascăl anume Marțialis, că să chiema endromida, cu aceste cuvinte: îți trimitem endromida, vechiu portu, nu mândru, iar bun de luna lui dichemvrie. Șlice au de pâslă, pe limba noastră dețască cuglă (eu socotesc cu chivere, care am apucatu eu și la boieri aicea). Caută ce zice de opinci tot acela istoric Topeltin, și nu de la sine, ci pune cuvintele a mai vechi de sine istoricilor, anume Alfonsu și pre Plavt și pre Ag. Ghel, carile au scris cărți de porturile cele vechi limbilor: Feliul încălțămintelora românilor ieste cu piiele crudă, defieștece dobitoc, piste picior învălit bine în obiiele de lână încalță și apoi piielea aceia leagă cu curea piste picior, de înfășoară piciorul de la degite pănă sus, toată glezna. Și acestea ieste portul râmlenilor celor vechi, strămoșilor lor, care purta la oști. Acestu fel de încălțăminte a slujitorilor oșteni era la râmleni. Numai atâta osebire vedem, pe cum cetim în istoriile cele vechi, că oștenii Râmului nu învăliia în obiiele, ce gol piciorul încălța cu piiele și cu legături în cruciș, ca gratia; în opinci numai cât, ține piciorul la călcăi lega. Acestea suntu cuvintile acelui istoric, din cuvântu în cuvântu. La noi de necinste ieste acest fel de încălțăminte acum, la acestea vacuri, care era de cinste la râmleni și de vitejie portu. Vedem acum la cerchezi că acest, fel de port de încălțăminte pentru sprinteniie țin.

Aice ieste locul a pomeni și de tunsura acia, de care au scris un Simion Dascăl si mai nainte de dânsul Istratie logofătul.

Aceasta, precum s-au arătat de portul și încălțămintele opincilor din historicul Topeltin și iarăși dintr-însul să arată, de care așea dzice: Mă miru cum de doo feluri de tunsuri au luat ardelenii noștri de la râmleni, carii o țin o samă și pănă astădzi: un fel de tunsură mai adâncu la tunsură, pe lângă peliță aproape, altfel mai departe de peliță prin peptine tund părul. Și acei tunsuri mai aproape de pieliță noi dachii o numim schieren, iar acesta mai depărtat de peliță o numim coluen. Și tot Topeltin dzice: Râmlenilor le plăcea a rade și în chipul ceatleului acoperie căruntețile sale și pricină da că la cap din dos, la ceafă, tundea părul, să fie capul totu slobod de sudori și în răcoreală la ostenele. Vede-se dară că ieste vechiu obiceiu tunsura aceasta, care și pănă astădzi se vede la o samă de lăcuitorii a țărâi noastre și-n Ardeal, și ieste de la râmleni aceasta, sămnu slujitorescu, că în chipul cetlăului își învăluia capul slujitorii Râmului cu taftă supțire, ca-n chip de cunună slujitorească. Vădu-să dar basnele acelor scriitori mai sus pomeniți, Simion Dascălul și Istrate logofătul și acel amăgeu, Misail Călugărul, carii au scris că sămnul acei tunsuri ca un cetlău au fostu sămnu tălhărescu, cu cărei însamnă râmlenii cei de rău făcători.

Rămâne aici rândul a arăta de graiul și slovele, de unde ieste izvorât, acestor țări de care pomenim. Precum dar s-au arătat de-plin neamul acestor țări aședzate pe aceste locuri de râmleni, așe și graiul totu de la râmleni izvorât, cu ciilalți historici mărturisește și Topeltin, care așe dzice: Am dovedit mai sus a fi Italiia pricina descălicării valahilor, așe și aice aceiiaș laudă mărturisim, că limba lor ieste limba vechilor romani, amestecată sau mai mult stricată cu sârbască, rusască, dățască, horvățască slovenească procâi. Și dzice precum și un historicu ce-i dzic Covațiiocie au socotit precum graiul de casă a ardelenilor mai mult are în sine însămnarea graiului românescu și lătinescu, decât a graiului de acmu a italiianilor.

Și cu vreme îndelungată, ce nu strămută și nu astupă, vestite împărății, crăii, domnii, așe și graiul romanilor pre aceste locuri cu îndelungată vreme și răsipă lăcuitorilor, romanii de supt aceste locuri, care pustiindu-să de năvala tătarâlor, să mutase aceștia de aice la Maramorăș, cei din Țara Muntenească la locurile Oltului, trecându munții, ș-au stremutat, și graiul.

Că unde dzice lătinește: Deus, noi dzicem: Dzău sau Dumnădzău, meus, al mieu, așijderea, unde țelum ei, ceriul, homo, omul, fronsu, fruntea, anghelus, îngerul. Iar nice unili cuvinte nu suntu să nu fie protivnice cu lătinește, sau la început, sau la mijloc sau la fârșit, iar unele stau neclătite, cumu-i barbabarba, luna-luna și altețe ca acestea: vinumvinul, panis-pâne, manus-mena, culter-cuțit.

Și așe cum amu dzis, cu vremea ș-au schimbat graiul și s-au amestecat cu slovenescu, dațescu și cu alte care le-am pomenit dintru Topeltin. Pe această poveste cură și aflatul slovelor, cu care și scrisoarea de la sârbi o au luat-o, amu după a doa descălecătură de Dragoș-vodă aice în țară și la munteni Negrul-vodă.

Cătră acestea adaogim rândul aice obiceilor meselor și ospețelor, carii să văd că-s vechi ținute aice într-aceste țări și le ieste de la vechii romani, precum a închina păhar pentru sănătățile priietinilor ș-a împăraților, că scrie Dion vestitul historicul, care întru laudă împăratului Avgustu cum vechiu obicei au fostu ca nărodul giurând pre piedzii cei buni sau nărocirea împăratului, să be la ospețe pentru sănătatea lui. Ciiarcă de aceasta mai pre largu la Pliniie. Acestu obiceiu și la nemți și la unguri, la ardeleni, vechii romani și la noi pe urmă, de pomenesc la mese sănătățile domnilor cu păhare pline de băuturi, așe și a priietinilor. La acestea și obiceiul ce stă încă într-aceste țări, adecă aice la noi și la munteni și la darea datoriei de opște, adecă la moarte, vechiu obiceiu, că dzice Topeltin: în Ardeal dachilor, obiceiu cu mare petrecere a duce mortul la groapnița; mărgu înaintea boierilor cântăreții și preuții, pe urmă viniia cielaltă mulțime, închipuind cum și ceielalți vor merge unde și cel mortu, ca cum ar dzice: mergi, că noi te vom urma. Vechiu obiceiu și la râmleni; le dzice trimbițe înaintea osălor, cum mărturisește Ovidius: Cantabat moestis tibia funeribus adecă: Cânta trâmbiță de jelea astrucării. Și aceasta la cei mai de cinste oameni să făce, precum și astădzi la aceste țări, la astrucări domnilor și la alții oameni de cinste. Și iar tot acel Topeltin dzice: Muierile daților osăle părinților, a ficiorilor, a bărbaților și altor rudenii cu bocet nespus mărgu după ose, cu plânsuri de mirat și cuvinte de jele cuprindu osăle și cu glas mare toată viiața omenească o plângu. Scrie Varro în cartea a 4, de viiața romanilor, cum cerca muiere, care avea glas mai bun, de cânta la osă, precum aceastaș și aici în țară să face și pănă astădzi și cu alăute.

Și acestea le-am arătat ca și dintru acestea să să cunoască niiamul cu obiceiurile că au ieșit de la Râmu.

Cap al șeptilea și cel de pre urmă

Vini rândul a arăta cât au trăit aceste locuri cu oameni după descălicarea lui Traian cu românii de la Italiia

Năbușit-au dartătarâi pe aceste locuri și mai mulți, cu Atila din părțile Schitii Asiiatică, care și craiu au stătut întăi unguresc.

Iar Topeltin scrie, cum Gallienus-împăratul, socotind cum aceste descălecături de pe aceste locuri a lui Traian nu vor sta, le-au mutat în Dobrogea. Și așe românii din Țara Muntenească au trecut munții, aședzându-să la Olt, la Herțeg și pe la Făgăraș. Iar ceștealalții, unde suntem acmu noi, mai târdziu, după ce nau putut mai mult a sta prin cetăți si pre supt munți, pentru lipsa hrănii, au trecut munții la Maramorăș, aședzându-se pe la Giurgiu și pe la Ciucu.

Iar după ce s-au pustiitu de la Atila și cum amu dzis mai sus că unii mutați peste Dunăre, la Dobrogea, unii peste munți asupra Oltului, cei din Țara Muntenească, cestilalții la Maramorășu, păn la vremea lui Laslău, craiului creștin unguresc, la a căruia vreme s-au descălecat al doilea rându de Dragoș-vodă țara noastră și de Negrul-vodă Țara Muntenească.

Ia dară aminte, atâta vac ce au trăit lăcuitori romani pen Maramorășu și pe la Olt, megiiași cu alte limbi atâta vreme, au n-au putut să să schimbe și graiul celu chiar românescu? Și acesta ieste pricina de s-au străcat lăcuitorii acestor țări graiul acmu la a doo descălecătură, cu graiul strămutat și schimbat cu unguresc, cu sârbăscu, cu dățăscu, cu slovenescu i proci, veniți pe aceste locuri. Dzice-va neștine: dar cum de-au lăsat cei de pre urmă împărați, ce au fostu a Râmului pe urmă, și după ce au mutatu marele Costantin scaunul Râmului la Țarigrad și pe urmă alți împărați creștini, Leon înțeleptul, Iraclie, lustiniian și câțva hatmani vestiți? Răspundzu: că după ce s-au mutat scaunul la Țarigrad, mai multu zăbavă sa cu perși avea împărații, pe urmă cu sarațini și aceste locuri stă fără agiutorși așe pustiirea lor de tătari, cum sau dzis mai sus.

Și aceste câte s-au putut afla de descălecatul cel dintăiu pe largu s-au scris; mai multe ce lipsăscu să nu fie mirare, câte vacuri de oameni s-au petrecut. Pentru aceia, ce nu s-au putut plini, crede, iubite cetitorule, uitându-te la atâta vacu, că nu s-au pomenit păn la acesta anu nime de descălecatul țărilor acestora.